

Qəzənfər PASAYEV

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı haqqında indiyə kimi mətbuatda ürək sözümlü deməmişəm, sonraya qoymuşam, dostdur, inciməz, bir gün gələr daha sanballı söz deyərəm - fikrində olmuşam.

Gündəlik qaçqınlar, həyatın keşməkeşləri başımı o qəder qatıb ki, bir də ayrılmışam ki, ömür keçib, gün keçib, Sabir 70-i, mən 80-i arxada qoymuşuq.

Onu da etiraf edim ki, Sabir Rüstəmxanlının yaradıcılığı o qəder çoxşaxəli, ictimai doğuran yaradıcılıqdır ki, nədən yazacağına fərqinə varırsan: şair, yazıçı, folklorşünas, ədəbiyyatşünas, tənqidçi, tərcüməçi, publisist, qeyrətli ictimai xadim. Hələ bu az imiş kimi, şəxsiyyət kimi bütövdür, ədalətli və insafıdır. Gənc yazarlara arxa olandır, örnək azərbaycançı və türkçüdür. Təfəkkür sahibidir, fikir adamıdır. Dostluqda möhkəmdir. Müəyyən səbəblər ucbatından sıxıntıya məruz qalan qələm sahiblərinin yanında olandır. Elə təkcə bu keyfiyyətinə görə ziyalı kimi seçilirdi.

Böyük yarıdan ona lap gəncliyindən ağıl, intellekt, təfəkkür, həyata, insanlara məhəbbət, yüksəkliklərə, ölçətməzlığə can atmaq istəyi vermiş, şairlik bəxş etmişdir. O, gənc yaşlarında Azərbaycan poeziyası hüduqlarını yazıb beynəlxalq aləmə çıxan istedadlı şairimizdir, təpədən-dırnağa millidir, milli ruh daşıyıcısıdır, lakin millətçi deyil, beynəlmilləçidir.

O, başqa xalqların dilinə, ədəbiyyatına, tarixinə, adət-ənənəsinə, ümumiyyətlə, mədəniyyətinə ehtiramla yanaşandır.

Sabir Rüstəmxanlının bir üstün cəhətini qeyd etmədən keçmək olmaz. O, insanlarla asanlıqla ünsiyyət qura bilir, hətta ən ağır xasiyyətlili insanlarla dil tapır. Ailədə hər birinin öz zövqü, düşüncə tərzini, xasiyyəti olan 14 uşağın içində böyüməsi öz təsirini göstərib. Buna görədir ki, insanlarla isti münasibətdə olur. Onun dostları çox, istəməyənləri yoxdur. Çünki o, paxıllıq, bədxahlıq, yekəxanlıq nə olduğunu bilir. Yaradan ona bol-bol təmənnaş insan sevgisi bəxş etmişdir.

Sabir Rüstəmxanlı sənət dünyamızın öndə gedən söz, fikir adamıdır. Dedikləri hədəfə düz deyir. Sovet quruluşu dağılanda yağışdan sonra baş qaldıran göbələk kimi qəzetlər peyda olmuşdu. O vaxtki mənzərəni, jurnalist adı ilə meydana atılanları, bu müqəddəs peşəni gözəndə salanları, ləkələyənləri Sabir tam dəqiqliyi ilə ifşa etmişdir:

"Mətbuatda qeyri-peşəkarlığın tügəyan etdiyi, sözün ucuzlaşdığı, özünü və sözünü bilməyənlərin jurnalistlik iddiası ilə ortaya çıxdığı bir zamanda o köhnə, təmənnaş Nəsir İmanquliyev, Nurəddin Babayev, Tofiq Rüstəmov kimi kişilərin yeri daha aydın görünür".

O, belə kişilərin yazıları ilə böyüdüyünə, məktəb keçdiyinə görədir ki, sonralar Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk onu "Kişi şair" kimi vəsf ediblər.

Sabir Rüstəmxanlı çoxlarının deyə bilmədiklərini çıxışlarında, poeziyasında, yazılarında, kitablarında deyib və deyir...

Şairin "Ömür kitabı" haqqında bir neçə kəlmə demək yerinə düşər. Bu əvəzsiz kitab Sovet quruluşunun dayaqlarının laxlamağa başladığı 1987-ci ildə çap olundu. 130 min tirajla çıxdı. O vaxta qədər 130 min tirajla Sabir müəllimin ideyası əsasında yazılmış "Altı il Dəclə-Fərat sahillərində" kitabım çıxmışdı. Maraqlıdır ki, hər iki kitab eyni taleyi yaşadı. Qısa bir zaman kəsiyində hamının stolüstü kitabına çevrildi və hər ikimizin xalq arasında daha yaxşı tanınmağımızda müsbət rol oynadı.

Qızlar gəlin köçəndə vətənpərvər ailələrdə "Ömür kitabı" cəhizə əlavə olundu.

Etiraf edirəm ki, "Ömür kitabı" Azərbaycan elmi, tarixi, mədəniyyəti sahəsində yazılmış şah əsərlərdən biri kimi qəbul edildi. Publisistikanın ən yaxşı nümunəsi kimi sevilməyə oxundu.

Sabir Rüstəmxanlının

Mixail Qorbaçovun "yenidənqurması" insanları çəşbaş saldığı həmin dövrdə Sabirin "Ömür kitabı" millət azadlığı yolunu işıqlandırdı. Qiymətdən düşən sözü dəyəre mindirdi. Sabir hamının inandığı söz sahibi oldu. Çünki onun insan kimi, şair kimi, siyasətçi kimi niyyətinin xalqa xidmət olduğu etiraf edildi. Sözü ilə əməli üst-üstə düşdüydən hamı ona inandı və arxasına Meydana getdi.

Sabir Rüstəmxanlı, eyni zamanda, qeyrətli ictimai xadimdir. Ondakı milli şüur və milli qeyrət ictimai doğurur. Hansı yəndən yanaşırısan yanaş, ona "qeyrət" sözü yaraşır.

Şair və ictimai xadim kimi bir çox ölkələrdə mötəbər yığıncaqların arzulanan iştirakçısı olmuş, Moskvada Sovet İttifaqının mövcudluğuna nöqtə qoyulan tarixi yığıncaqda, SSRİ Ali Sovetinin sonuncu sessiyasında iştirak etmişdir.

1992-ci ildə "Vətəndaş Həmrəyliyi" partiyası təsis ediləndən və partiyanın södrü çiləndən sonra cəmiyyət qarşısında cavabdehlik məsuliyyəti daha da artdı. İndi o, cəmiyyət arasında sayılıb-seçilən ictimai xadim, Millət vəkildir.

Bununla belə, deməliyəm ki, Sabir Rüstəmxanlı ədəbiyyat və elm aləmində istedadlı şair, nasir, ədəbiyyatşünas, folklorşünas, tənqidçi, tərcüməçi, publisist kimi tanınır, yaradıcılığı yüksək qiymətləndirilir və sevilir.

Bu sevginin qaynaqlandığı mənbələr aşağıdakılardır:

Sabir Rüstəmxanlının poeziyası

Bütün səmimiyyətimlə qeyd edirəm ki, Qarabağda döyüşlər başlayanda (27.09.20) Sabir Rüstəmxanlının döyüşkən poeziyası üzərində işləyirdim.

Düşmənin böyük itkilər verərək ağır texnikanı qoyaraq qaçdığını görəndə bir daha ordumuzla fəxr etdim.

Bu günü xalqımız 25 ildən çox gözləmişdi.

Sabir Rüstəmxanlı döyüşkən poeziyası ilə oxucuları inandırmağa çalışdı ki, gün gələcək, ermənilər havadarlarına arxalanaraq meydan suladıqlarının peşmanlığını çəkəcəklər. Onun şair fəhmi ilə dedikləri yerini aldı.

Eldar Mansurovun musiqi bəstələdiyi "Halımı sorma" mahnısı şairin arzuladığı qisas gününün şad xəbərini xalqa çatdırdı.

Yarımcıq ürəklə - sevgimiz haram,
Mən belə səadəət arzulamaram.

Şahidəm, itkinəm -
Halımı sorma!
Qisas gününəçən -
Halımı sorma!

Vaxtilə şərqşünas alim, professor Vilayət Cəfərovun "İraqda neoklassik poeziya" monoqrafiyasına yazdığım "Ön söz"ü "Döyüşkən poeziya" adlandırmışdım. Aradan otuz ildən artıq vaxt keçib. Sabir Rüstəmxanlının poeziyasının üsyankar mövqeyini nəzərə alaraq onun da döyüşkən poeziyası olduğu qənaətdəyəm.

Şairin Meydan Hərəkatına, Qarabağ müharibəsinə, Xocalı faciəsinə, Qanlı yanvara, Şuşanın işğalına, Azərbaycanın parça-parça bölünməsinə, dilimizə xor baxanlara, xalq məlini talayanlara, millətə yalmanıb "milli" olanlara, ziyalı qiyafəsində olan nadanlara həsr elədiyi şeirlərdən Mirzə Ələkbər Sabirin ruhu duyulur. Sabir bulduğundan su içən Sabir Rüstəmxanlı sələfi kimi qorxmaz, cəsur, qeyrətdir. Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadə təsadüfi yazmırdı: "Mətləbi öymədən həqiqəti demək böyük ağılla bərabər, böyük kişilik tələb edir. Sabir Rüstəmxanlı kişi şairdir".

Onun döyüşkən poeziyası xalqı ayıq-sayıq olmağa, mübarizəyə səsləyir. O, çoxlarının deyə bilmədiklərini həm poeziyasında, həm də ictimai xadim kimi yüksək tribunallardan illərdən bəri cəsarətlə deyib və deyir. Sabir Rüstəmxanlı poeziyası dilin dərin qatlarına enməyə imkan verir. O, dilimiz qarşısında cavabdehlik missiyasını dərinləndirən dərk edən yazarlardandır:

Dilimdə təzə söz bitirməşəm də,
Şadam ki, köhnənin qoruyucusuyam

- deyir.

Xalq yazıçısı Anar bu münasibətlə yazmışdır: "Bu misralarda təvəzökarlıqdan doğan bir mübaligə var. Geniş anlamda Sabir şeirimizə Təzə söz də az getirməyib".

Sabirin yuxarıdakı sətirlərində bir həqiqət də ondan ibarətdir ki, o, həmişə köhnə sözün, mənəvi dəyərlərimizin, millət ruhunun, əsrlərdən keçən ənənələrin qoruyucusu olub. Sabir köke, milli ənənəyə bağlı yazarlardandır.

Sabir Rüstəmxanlının poeziyası sahsiz ümmana bənzəyir. Şairin poeziya aləminin

dərinliklərinə baş vurmada burada, əsasən, şairin çoxsaylı şeirlərini və poemalarını içində alan möhtəşəm "Əbədi sevdə" kitabından bəhs edəcəyik.

Kitabın adı onun "Əbədi sevdə" şeirindəndə götürülmüşdür. Şairin mübarizə yoluna işıq tutan bu şeir, sanki onun manifestidir:

Bunlar...

Əlimiz üstə düşməni ali qoyanlar,
Laylası, duasını minnətlə oxuyanlar,
Unudanlar, minillik yolun-izin dilini -
dünyaya sığışmayan dərdimizin dilini?
Nə bilsin hardan gəlir gözümüzə çökən qəm,
Bu göylərə bağlılıq, bu sərhədsiz düşüncəm...
Duyumaz damarlarımda
dolaşan qaynar qanı,
Tanrıyacan yol çəkən
Bu əbədi sevdanı!

Sabir Rüstəmxanlı dünyanı gözən, gözü azərbaycanlı axtaran, bir azərbaycanlı görə, ona şeir ithaf eyləyən vətənpərvər şairdir. Onun yazdığı "Şərifə" (Belçika), "Üzra xanım" (Kanada), "Nairə Şahtaxtinskaya" (təy-yarədə tanış olub), "Cəmilə" (Norveç), "Deh-lidə tərcüməçi işləyən qız" (Hindistan) bu qəbildəndir.

Sabir Rüstəmxanlının "Əbədi sevdə" əsəri sanki sirri-xudadır. Kitabı vərəqlədikcə adam heyrətini gizlədə bilmir. Fikirləşirsən, ilahi, həyatda elə bir sahə yadırmı ki, şairin diqqətini ciddi şəkildə çəkməsin, şair ona poeziyanın ecazkar dili ilə münasibətini bildirməsin. Bu əsəri vərəqləyəndə yaddaşımda V.Belinskikin sözləri canlandı: "Əsl poeziya həyatın özündən də həyatlı olur".

"Əbədi sevdə" zəngin bir dövrün mənzərəsinə əks etdirən poetik abidədir.

"Əbədi sevdə" kitabının təqdimatında millət vəkili Qənirə Paşayevanın dediyi sözlər hədəfə düz deyib: "Milli mücadilə önündə gedən Sabir Rüstəmxanlı öz yaradıcılığı ilə əbədi sevgi qazanan bir insandır".

Məncə, bu, əbədi sevdə yolunda əbədi sevgi qazanan Xalq şairinin poeziya yaradıcılığına verilən ədalətli qiymətdir.

Sabir Rüstəmxanlı yaradıcılığında ədəbiyyatşünaslıq və tənqid

Sabir Rüstəmxanlının əksər əsərləri kitab rəfimdə layiqli yerini tutur. Özü bağışladığı kitablardan yalnız "Ömür kitabı" və "Özü-müzdən böyük sözümlər" əsərlərini avtoqraf-la hədiyyə etmişdir.

Bu böyük xəzinəyə bənzər kitablara vərəqlədikcə Sabir Rüstəmxanlının inkişaf yolunu aydınca görmək olur. Onun pille-pille ucaldığı, ədəbi prosesdə layiqli yer tutduğu göz qabağına gəlir.

Şair "Özü-müzdən böyük sözümlər" kitabının hər bölümü özlüyündə bitkin bir kitab təsiri bağışlayır.

Sabir Rüstəmxanlının kitabə yazdığı "Ön söz"ündən:

"Bu kitabda toplanmış yazıların birincisi ilə axırıncısı arasında əlli illik bir məsafə var. Bu həm də mənim ədəbi yaradıcılığımın tarixidir".

İnanıram ki, bu zaman kəsiyində ədəbi həyatda, ədəbi prosesdə baş verənləri, keşməkeşləri qələmə alsam, o əsər Sabir Rüstəmxanlının ən oxunaqlı və həmişəyaşar kitablarından birinə çevrilirdi.

sənət dünyası

Sabir Rüstəmخانlının publisistikası

Sabirin publisistikasının başlıca qayəsi insanları kökə qayıdışa kökləmək, milli yad-daşımızı təzələməkdir. Bu çox ciddi məsələdir.

Çoxşaxəli yaradıcılıq diapazonuna malik şair qələmini həm bədii, həm siyasi, həm də elmi publisistikada sınaq və uğur qazanmışdır. Bu baxımdan, onun "Ömür kitabı" əsərini publisistikanın zirvəsi, ən uğurlu nümunəsi hesab etmək olar. Onun publisistikası milli-mənəvi mənəviyyatımızdan, sənət adamlarımızdan, mədəniyyət xadimlərindən, ədəbi prosedən, bir sözlə, yaradıcı aləmdən bəhs edir və böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbi əlaqələr

Ədəbi əlaqələr yolunda təmənnaşız xidmət fədakarlıqdır, qəhrəmanlıqdır. Sabir Rüstəmخانlının polyak şairi Adam Mitskevici-nin əsərlərini Azərbaycan dilinə təmənnaşız tərcümə edərək iki böyük həcmli kitabda: "Kırım sonetləri" (Bakı, 1998, 333 səh.) və "Şeirler və poemalar" (Bakı, 2006, 240 səh.) öz şəxsi vəsaiti hesabına çap etdirməsi deyilənə əyani sübutdur. Türkdillə xalqların ədəbiyyatının, yazıcı və şairlərinin, ictimai xadimlərinin, elm adamlarının Azərbaycanda tanıtılmasında Sabir Rüstəmخانlı üç-beş qələm sahiblərimizdən biridir. Onun təmənnaşız xidməti içdən gələn məhəbbətdən qaynaqlanır. Şairin müxtəlif nəsilələri və xalqları təmsil edən tanınmış qələm sahibləri haqqında portret oçerklərini həyəcanlı oxumaq olmur.

"Qırğıstanın dünyaya ən böyük hədiyyəsi" oçerkinde Xalq şairi sağlığında dünya şöhrəti qazanmış, əsərləri dünyanın 160-dan çox dilinə tərcümə edilmiş dahi qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovdan bəhs edir.

"Qaysın Quliyev - Elbrusda uçan qartal" məqaləsi görkəmli Balkar şairi Qaysın Quliyevin şanına yazılıb.

"Robert Minnulin haqqında" oçerk Qazan tatarlarının xalq şairi, Sabirin özü kimi vətənpərvər olan Robert Minnulin haqqındadır.

"Özbəkistan bərkəti" oçerki bitkin bir əsər təsiri bağışlayır. Bu yazıda Xalq şairi Özbəkistanın keçmişindən, bugünümdən, Nəvaidən başlamış, Maqşud Şeyxzadəyə qədər, Azərbaycan şair və yazıçılarının əsərlərinin, o cümlədən də özünün ümumtürk filologiyasından qaynaqlanan "Göy Tannı" romanını özbək dilinə tərcüməsinə qədər ədəbi əlaqələrimizdən bəhs edir.

Sabir Rüstəmخانlının güvənc yerimiz Türkiyəyə, türk ədəbiyyatına, türk ziyalılarına yaradıcılığında geniş yer verməsi tövəccüb doğurur. Şair "Özümüzün böyük sözü-müz" kitabının "Sərhədlərdən o yana" bölümündə türkiyəli söz sahibləri Zeynəlbədin Makas və Abdulkadir İnaltekinin yaradıcılığına maraqlı yazılar həsr etmişdir.

Bütün bunlar ədəbi əlaqələr yolunda təmənnaşız atılan gərəklə addımlardır.

Sabir Rüstəmخانlı yaradıcılığında tərcümə

Uzun müddət orijinaldan tərcümə ilə məşğul olduğumuzdan qəti qənaətə gəlmişəm ki, tərcüməçi ruhuna yaxın olan yazarın, ruhunu tərpedən əsərlərini tərcümə edir.

Sabir Rüstəmخانlının Adam Mitskevici-nin yaradıcılığına ciddi şəkildə müraciət etməsi, hər şeydən əvvəl, hər iki şairin haqq-ədələt carçısı olmasından qaynaqlanır.

Sabir Rüstəmخانlının istedadı tərcümə sayəsində polyak ədəbiyyatında mövcud olan poetik formaları, ədəbi janrları saxlamağa imkan vermişdir. Beləliklə, şair tərcüməni yeni poetik formalarla zənginləşdirmişdir.

"Kırım sonetləri" böyük tirajla çap olunmuşdur.

Sabir Rüstəmخانlının başqa bir əsəri tərcümə etməsindən və uğurundan söz açmaq istəyirəm.

1974-cü ildə İraqı ziyarət edən məşhur rus şairi Lev Oşanini tərcüməçi kimi müşayiət edirdim (Mən o vaxt İraqda işləyirdim). Bəsrədə və bir çox başqa yerlərdə olduq. Söhbət zamanı mənim də adımın onun kimi "şir" mənasında işləndiyini biləndə sevinirdim. Bəxt elə gətirdi ki, Babil xarabalıqlarına da bir yerdə getdik. "Babil şiri" abidəsinə baxanda birdən dedi: "Ey "Babil şiri", sənin önündə Sovetlər ölkəsindən gəlmiş iki şir də səcdə qılır".

Səhəri gün şair məşinədə sanki cığala kağızı üzərində yaşıl rəngdə yazılmış "Babil şiri" adlı şeirini mənə hədiyyə etdi".

Şeiri "Altı il Döclə-Fərat sahillərində" kitabıma daxil etdim. Lakin şeirin Azərbaycan dilinə tərcüməsi çox quru, adidən-adi bir şeir təsiri bağışlayırdı (şeiri indi dünyasını dəyişmiş bir dostum tərcümə etmişdi). Sabir müəllimə gileyimi bildirdim. O, "Babil şiri"nin əslini və Babilistan haqqında məlumat istədi. Kitabımın əlyazmasında "Əsrlərin izləri var bu yerdə" Babilistana həsr olunmuşdu. Şair həmin fəslə və şeirin orijinalını götürdü. Üç gündən sonra şeirin tərcüməsini mənə verdi. Fikir aydınlığı, mətləbi ifadə etmək tərzini, şairin keçmişini duymaq qabiliyyəti, dilin səlisliyi mənə heyran etdi. Səmimiyyətlə etiraf edirəm, şairin istedadı və tərcüməçilik qabiliyyəti mənə heyretləndirirdi.

Mən rus dilini pis bilmirəm. Odur ki, sözü-mün məsuliyyətini dərk edirəm. Sabir Rüstəmخانlının tərcüməsində "Babil şiri" orijinaldan daha möhtəşəm səslənir.

Sabir Rüstəmخانlı və folklor

Sabir Rüstəmخانlı yaradıcılığında əcdada, kökə qayıdış, milli-mənəvi dəyərlərə bağlılıq, laylalar, oxşamalar, bayatılar, əfsanələr, nağıllar, xalq mahnıları, aşiq sənəti, aşiq yaradıcılığı və sairədən mayalanıb, folklorlardan qaynaqlanıb.

Xalqın ən böyük milli sərvəti folklor sözün həqiqi mənasında xalqın ruhu, psixologiyası, tarixidir. Folkloru bilmədən xalqın psixologiyasını, onun əsl tarixini, bəşər tarixində məxsusi yerini, inkişaf mərhələlərini, həyat tərzini, dünyabaxışını, inam və etiqadını, adət-ənənələrini və s. dərk etmək, anlamaq çətin olur.

Professor Yaşar Qarayev təsadüfi demirdi: "Əsətir və bayatıda, nağıl və dastanda əbədiləşən, canlı yaddaşa çevrilən, heç kəsə soyunu, əslini, zətinə unutmamağa qoymayan, onu parçalamıyaqdan xilas edən, şüurda, düşüncədə, mənəviyyatda xalqın bütövlüyünü təmin edən folklorlardır".

Bilmirəm, ADU-nun filologiya fakültəsinə fərqlənmiş diplomu ilə bitirib, birbaşa imtahan verib aspiranturaya qəbul olunan Sabir bu bərdə düşünmüşdü? Məncə, düşünmüşdü. O vaxtlar aspiranturaya girmək üçün

yoxlama yazı tələb olunurdu. Sabir Rüstəmخانlı "Folklor və realizm" adlı yoxlama tezi yazmışdı. Bu, onun folklorla münasibətini açıqca göstərirdi.

...Sabir Rüstəmخانlı sonralar da yeri gəlincə folklor aləminə baş vurmuşdur. O, Aşiq Abbas Tufarqanlı ilə bağlı "Abbas və Gülgöz" dastanından, aşiq sənəti və ümumiyyətlə, bu ölümsüz sənətin son dərəcə mükəmməl, bitkin, epik növün ən maraqlı janrlarından olan dastanlardan bəhs etmişdir.

...Körkük folkloru üzərində tədqiqat aparanda Sabir Rüstəmخانlının məqaləsində gədən "Bu bayatıların bir qismi bizə tanış deyil" və "geniş araşdırmalara və elmi axtarışlara imkan verən bu məcmua" məni düşündürdü. Asya Məmmədovanın tərtib etdiyi "Bayatılar" kitabı ilə tanış oldum. Məlum oldu ki, tərtibçi ağızdan-ağıza, nəsil-dən-nəslə keçərək 92 cümg, əlyazma və arxiv materiallarına yol tapan, zəmanəmizə qədər gəlib çıxan bayatılarımızın bir çox qədim nümunələrini aşkar etmişdir. Körkük ellərində - İraqda yaşayan soydaşlarımız arasında indi də məşhur olan həmin bayatıların bir çoxuna çap olunmuş kitablarımızda rast gəlirik. Bundan əlavə, tədqiqatçı cümg və əlyazmalarda 21 ədəd altı misralıq bayatı üzə çıxarmışdır. İraq türklərində də altı misralıq bayatılar qədrinədir. Maraqlıdır ki, istər xoyratlarda, istərsə də bayatılarda axırıncı iki misra başqa mənə çaları yaradır və əvvəlki misralarda verilmiş fikri daha da qüvvətləndirir:

*Oda yandı;
Ürəyim oda yandı.
Ahım dəryaya düşdü,
Bahıqlar suda yandı.
Su sapdım oda sönsün,
Səpdiyim su da yandı.*

"Körkük"

*Əzizim xan gərək,
Can oda yaxan gərək,
Açıldı köksün bəndi
Göründü yaxan gərək.
Sənin bu sallanışın
Ya sultan, ya xan gərək.*

"Azərbaycan"

Təəssüf ki, tədqiqatçılar bu məlum həqiqətin fərqi nə varmamış, hətta folklorşünas Həsən Qasimov Əmaninin:

*Bağca barın arzular,
Aşiq yarin arzular.
Hər nə kim dünyada var
Öz miqdarın arzular.
Məhəbbət meydanında
Mənsur darın arzular.*

Və "Cananım tək can az var" misrası ilə başlayan altı misralıq bayatıları Həmid Araslı'nın "XIII-XVI əsrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı" kitabından götürmüş, hər iki bayatıdan son iki misrını ataraq tədqiq etmişdir.

Bu tədqiqat imkan verdi ki, Sabir Rüstəmخانlının "Bu bayatıların bir qismi bizə tanış deyil" fikrini izləyərək böyük bir xəzinəni elm aləminə təqdim edərk.

Xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, Sabir Rüstəmخانlı folklorla dair sanballı və geniş həcmli məqalələr yazaraq sifahi xalq ədəbiyyatına baxışını, əcdada, kökə qayıdış məsələsini qabarıq şəkildə gündəmə gətirmişdir. Onun elmi səriştəsi bütövlükdə yaradıcılığında müsbət rol oynamışdır.

Sabir Rüstəmخانlı və aşiq yaradıcılığı

Sabir Rüstəmخانlının "Xalqın söz silahı" kitabının "Kökümüz, qüdrətimiz" adlanan ikinci hissəsi, əsasən, aşiq sənətinə və aşiq yaradıcılığına həsr edilib. Burada böyük məhəbbət və səxavətlə Abbas Tufarqanlı, Aşiq Ələsgər və Aşiq Şəmsir yaradıcılığından söz açılır və müxtəlif dövrlərdə yaşayan, aşiq sənətinin memarlarından olan bu böyük ustad-

ların yaradıcılığı araşdırılır. Göstərilir ki, müəllifi bölli olduğundan aşiq yaradıcılığı yazılı ədəbiyyatdır.

...Bütün şüurlu həyatı boyu dilimiz uğrunda mücadilə aparan Sabir Rüstəmخانlının aşiq sənətinə, aşiq poeziyasına sevgisi, əsasən, buradan qaynaqlanır.

Sabir elm aləmində sayılıb-seçilən tədqiqatçıdır. Yaxşı yadımdadır, keçən əsrin 80-ci illərində türkiyəli tədqiqatçı Əli Kafkaslıy "Aşiq Mikayıl Azafı, həyatı və yaradıcılığı" mövzusunda dissertasiya müdafiə edəndə opponetlərdən biri Sabir Rüstəmخانlı idi. Müdafiə Şurasının üzvləri çıxışlarında onun folklorumuzu, aşiq sənətini, aşiq yaradıcılığını dərindən bilməsini xüsusi vurğulayıb, heyranlıqlarını gizlətmirdilər. Sonralar da onun müdafiələrində vaxtaşırı opponet olduğunun, eləcə də çıxışlarının şahidi olmuşam.

Yeri gəlmişkən, Sabir Rüstəmخانlı Aşiq Mikayıl Azafı sənətini, onun yaratdığı aşiq havalarını və yaradıcılığını yüksək qiymətləndirir.

Sabir Rüstəmخانlı "Abbas Tufarqanlı" adlı böyük həcmli məqaləsində çox doğru olaraq Tufarqanlı Abbasın yaradıcılığını yazılı ədəbiyyat kimi, "Abbas-Gülgöz" dastanını sifahi xalq ədəbiyyatı nümunəsi kimi tədqiq edərək, Abbas Tufarqanlı poeziyasının Vaqifdən başlamış üzübəri yeni realist ruhlu poeziyamızın bir çox görkəmli yaradıcısı üçün əsl örnək, ilham mənbəyi, məktəb olduğunun, aşiq ədəbiyyatının sonrakı inkişafına güclü təsir göstərdiyini xüsusi vurğulamışdır.

O, "İkinci Dədə Qorqud" adlanan məqaləsini Aşiq Ələsgərə həsr edib. Çox səmimi bir yazıdır...

Şairin gənclik illərində Vətən haqqında ilk şeirində "Ələsgərin sazi" da vardır. Elə bu şeirylə sonralar vətən haqqında başqa bir şeirində yazmışdır:

*"İravan çuxuru" alışı sazda
Sinəmə sızmağa Göyçə gölüm var.
Dağların başında Ələsgər kimi
Bizdən uzaq düşən bir kəsülüm var.*

Sabir bu yazısında da, Aşiq Ələsgərdən danışarkən qeyd edir: "Konkret müəllifi olan əsərlərə folklor deyilməz". Bundan aydın bir şey yoxdur. Aşiq Ələsgər Nəsimi, Xətai, Füzuli, Vaqif, Zakir, Seyid Əzim və Sabirlə bir sırada dayanan böyük şairimizdir... Ələsgər qopuzla, sazla oxunan əsl poetik sözün İkinci Dədə Qorqududur".

Sabir Rüstəmخانlı Aşiq Şəmsirə də həcmə kiçik, mənaca dərin məqalə həsr etmişdir.

Biz bu yazımızda Sabir Rüstəmخانlıdan bir nasir kimi söz açmaqdaq.

Bu yaxın günlərdə Elxan Zal Qaraxanlı'nın bütün türk dünyasında hadisəyə çevrilən, tərcümə edilərək müxtəlif dillərə çap olunan, Sabir Rüstəmخانlının "Göy Tannı" romanına yazdığı rəyini oxudum. Məqalə o qədər maraqlı və elmi-publisistik səviyyədə yazılıb ki, kitabın ideyası, hadisələrin gedişatı, əsərin mözi tam aydın olur. Sanki kitabı şəxsən oxumuşam. Xalq şairi Qabilin gözəl sözləri vardır. Söhbəti dayışanda deyirdi: "Bu öz yerində". Bütün bunlar öz yerində.

Sabir Rüstəmخانlının yaradıcılığı ilə yaxından tanış olanda heyret məni bürüdü. Bu yandan aramsız olaraq ictimai işlə məşğul olan, nüfuzlu partiya rəhbərlik edəsən, millət vəkili kimi xalqın yanında olan, digər tərəfdən ciddi şəkildə yaradıcılıqla məşğul olan, şair, nasir, publisist, ədəbiyyatşünas, təhqiqçi, folklorşünas, tərcüməçi kimi qələmi bir an belə yerə qoymayasan, xalqa xidmət edəsən. Düşünürəm, bu qədər enerji ni o, hardan ala bilər?

- Məncə, sənətinə və xalqa məhəbbətdən.

Gördüyü bu qədər möhtəşəm işlərin, ağılasığmaz uğurların qabağında başqa birisi olsaydı, akademik Nizami Cəfərov demiş, ədəsi yərə-göyə sığmazdı.

Lakin Sabir Rüstəmخانlı gənclikdə necə idisə, indi də elədir. İlhamını şöhrətə dəyişməyən, sayılıb-seçilən, görkəmli şair, nasir, ədəbiyyatşünas və ictimai xadimdir.